received: 19.12.2013
accepted: 22.12.2013

Ptaki Śląska (2013) 20: 59–63
ISSN: 0860-3022

Przypadek gniazdowania błotniaka stawowego *Circus aeruginosus* w płacie jeżyny ostręgi *Rubus gracilis* na Dolnym Śląsku

Nesting record of the Marsh Harrier *Circus aeruginosus* *in* the Rubus *Rubus gracilis* patch in the Lower Silesia

Przemysław Żurawlew
Kwileń 67a, 63–313 Chocz
e-mail: grusleon@gmail.com

Podczas prowadzenia obserwacji przyrodniczych w dniu 15.05.2013, ok. 1 km na północ od miejscowości Różyniec (pow. bolesławiecki; 51°19'51"N, 14°42'35"E) spłoszono samicę błotniaka stawowego *Circus aeruginosus* z gniazda zawierającego 2 jaja. Gniazdo znajdowało się pośród nieosłoniętego płatu jeżyny ostręgi *Rubus gracilis* (wysokość do ok. 0,5 m) na całkowicie suchym podłożu (fot. 1), pośród otwartego fragmentu trawiastych nieużytków z pojedynczymi zakrzewieniami otoczonym z dwóch stron polami uprawnymi (fot. 2). Samica opuściła gniazdo po zauważeniu obserwatora z odległości kilkudziesięciu metrów. Nieco na północ od tego miejsca (ok. 100 m), w obniżeniu terenu znajdowało się kilka drobnych zbiorników wodnych (o powierzchni ok. 10 arów). Nad jednym z nich porośniętym obficie pałką szerokolistną *Typha latifolia* obserwowano silnie zaniepokojoną parę błotniaków stawowych z gniazdem z jajami. Podczas prawie dwugodzinnych obserwacji, zanotowano w tym rejonie tylko zaniepokojone, wspomniane 2 samice i 1 samca tego błotniaka. Możliwe, że miał tu miejsce nierzadki u tego gatunku przypadek poligamii (Altenburg i in. 1982).

Błotniak stawowy gniazduje w Polsce głównie w szuwarach trzcinowych i pałkowych, rzadziej w szuwarach oczeretowych porastających stawy hodowlane, jeziora, zbiorniki retencyjne, starorzecza (Buczek 2004), czy też brzegi rzek, glinianki, osadniki, żwirownie i obniżenia terenu (Dyrcz i in. 1991, Jermaczek i in. 1995, Bednorz i in. 2000). Na torfowiskach zajmuje szuwary wielkoturzycowe, a w dolinach rzecznych i na obszarach zmeliorowanych, trzcinowiska z domieszką wierzb *Salix* sp., a nawet ziołorośla porastające torfianki i rowy melioracyjne (Buczek 2004). Niekiedy zakłada gniazda blisko zabudowań i osiedli (Jermaczek i in. 1995, Pugacewicz 2012, K. Zwoliński, dane niepubl.). Zasiedla też wyrobiska na terenie Konińskiego Zagłębia Węgla Brunatnego (Grzybek i in. 2012), a na Górnym Śląsku często nawet niewielkie powierzchniowo „zapadliska

Fot. 1. Gniazdo błotniaka stawowego *Circus aeruginosus* w płacie jeżyny ostręgi *Rubus gracilis* pod Różyńcem, pow. bolesławiecki (fot. P. Żurawlew)

Photo 1. Marsh Harrier's nest in the Rubus *Rubus gracilis* patch near Różyniec, Bolesławiec County

pogórnicze", tj. zbiorniki powstałe w wyniku obniżenia terenu spowodowanego wydobyciem węgla kamiennego (M. Ledwoń, dane niepubl.).

W ostatnich dziesięcioleciach notuje się gniazdowanie nawet na maleńkich zatrzcinionych oczkach śródpolnych (Bednorz et al. 2000, Buczek 2009, Pugacewicz 2011, P. Żurawlew, dane niepubl.). Do podawanych w niektórych publikacjach informacji o coraz powszechniejszym gniazdowaniu w uprawach zbóż, należy podejść ostrożnie, bowiem same gniazda znajdowano w takim siedlisku rzadko. Pod Czempiniem w Wielkopolsce, błotniak ten zakładał gniazda w łanach żyta *Secale* sp., które jako zboże o najwyższych źdźbłach zapewne najbardziej przypominało trzcinę *Phragmites* sp. Dotarcie do takich gniazd okazywało się niemożliwe, przynajmniej jednak niektóre lęgi kończyły się sukcesem (Pielowski 1991). Ponadto gniazda w zbożu lub rzepaku *Brassica napus* znaleziono na Dolnym Śląsku (J. Lontkowski, dane niepubl.), w jęczmieniu *Hordeum* sp. w roku 1995 pod Wyszanowem (pow. wieruszowski) na ziemi wieluńskiej (R. Garczarek, dane niepubl.), a także w dorodnym rzepaku i na polach uprawnych na północnym Podlasiu (Pugacewicz 2011).

Fot. 2. Ogólny widok na siedlisko z opisywanym gniazdem błotniaka stawowego *Circus aeruginosus* pod Różyńcem, pow. bolesławiecki (fot. P. Żurawlew)

Photo 2. Overall view of the habitat with the described Marsh Harrier's nest near Różyniec, Bolesławiec County

Opisywany tu przypadek gniazdowania w jeżynach wyraźnie wskazuje na dużą plastyczność tego gatunku w wyborze miejsc do zakładania gniazd. Wcześniej w dość nietypowych miejscach znajdowano już gniazda tego gatunku błotniaka. W roku 2009 koło Kamianki (pow. sokołowski) na Mazowszu znaleziono gniazdo w lucernie *Medicago* sp. z dala od wody (D. Krupiński, dane niepubl.). Z kolei w roku 2006 koło miejscowości Borki Wielkie (pow. oleski) na Opolszczyźnie gniazdo umiejscowione było na łące rzadko zarośniętej trzciną pośród pokrzyw *Utrica* sp. i innej roślinności zielnej (P. Zabłocki, dane niepubl.). W dolinie Tyśmienicy na Nizinie Południowopodlaskiej w roku 1995 gniazdo znajdowało się na rozkrzewionej wierzbie otoczonej suchymi chwastami pośród nadrzecznych intensywnie uprawianych łąk (T. Buczek, dane niepubl.). Na Wysoczyźnie Białostockiej w roku 1998 znaleziono gniazdo w niskich zaroślach osikowo–brzozowych przerośniętych trzcinnikiem *Calamagrostis* sp. (Pugacewicz 2010), a na Równinie Bielskiej w starej mannie *Glyceria* sp. na bagnie (Pugacewicz 2011). Z terenu Ziemi Lubuskiej podawano gniazdowanie pośród zarośli wiklinowych w śródpolnych obniżeniach terenu, a gniazda znajdowano

też w krzakach wiklin, niekiedy nawet na suchym gruncie (Jermaczek i in. 1995). Na Śląsku wyjątkowo gniazda znajdowały się na krzewie lub niskim drzewie (Dyrcz i in. 1991). Przy braku optymalnych miejsc do gniazdowania, błotniaki stawowe gniazdują niekiedy okresowo lub stale na obszarach suchych i uprawnych, czasem nawet w pobliżu osiedli ludzkich. We wschodnich Niemczech notowano gniazdowanie nawet w winnicach, nad zbiornikami dla wód zrzutowych z kopalni węgla brunatnego, w kopalniach kruszywa i na gruntach ornych (Glutz v. Blotzheim i in. 1989).

Różne upodobania siedliskowe błotniaka stawowego notowane w poszczególnych regionach Polski, wyraźnie odzwierciedlają regionalne zróżnicowanie w dostępności poszczególnych typów siedlisk do gniazdowania. Na dużą plastyczność gatunku, umożliwiającą występowanie w bardzo różnorodnie ukształtowanym krajobrazie wskazywano już wcześniej (Lontkowski 2009). Gatunek ten posiada duże zdolności adaptacyjne do lokalnych warunków środowiskowych, czego dowodzą nierzadkie przypadki gniazdowania w suchych miejscach, poza zbiornikami wodnymi i bagnami (Pugacewicz 2012). Dodatkowo w ostatnich dekadach nastąpiła poprawa kondycji krajowej populacji tego gatunku, zapewne związana ze zmianami biologii lęgowej, przejawiającej się w zasiedlaniu płatów trzcinowisk o niewielkiej powierzchni (0,01–0,02 ha), a w mniejszym stopniu także upraw zbóż (Buczek 2007). Prawdopodobnie wzrost liczebności tego gatunku powoduje, iż gniazduje on coraz częściej w dość nietypowych i suchych miejscach. W okresie lęgowym błotniaki te żerują przede wszystkim na intensywnie użytkowanych polach uprawnych. Preferują także doliny dużych rzek i pastwiska. Możliwe, że korzystanie z pól jako miejsc zdobywania pokarmu jest efektem powszechnej dostępności tego siedliska, bowiem w krajobrazie z dużym udziałem pastwisk i w dolinach rzek pola są wyraźnie omijane (Kuczyński i Chylarecki 2012).

Podziękowania

Pomoc w powstaniu notatki, za którą dziękuję, okazali: J. Pawłowski (oznaczenie gatunku jeżyny), S. Aftyka, T. Buczek, A. Dombrowski, M. Duda, R. Garczarek, J. Krogulec, D. Krupiński, J. Lontkowski, R. Maniarski, M. Rzępała, M. Radziszewski, J. Tabor, A. Winiecki, P. Zabłocki i K. Zwoliński.

Summary

The note describes the nesting record of the Marsh Harrier in the dry *Rubus Rubus* gracilis patch. The nest was found on the 15th May 2013 near Różyniec (village in the Bolesławiec County, Lower Silesian Voivodeship). The female was flushed showing the location of the nest. It contained two eggs and was located on a grassy wasteland with single shrubs surrounded on two sides by fields. About 100 m north from this location, in a depression near a small water reservoir overgrown with broadleaf cattail *Typha latifolia*, an anxious Marsh Harrier couple and a nest containing eggs were observed. During over two hours of observations, only the above mentioned 2 females and 1 male of this species were recorded. It is probable that it was an example of Marsh Harrier's polygamy.

Literatura

Altenburg W., Daan S., Starkenburg J., Zijlstra M. 1982. Polygamy in the Marsh Harrier *Circus aeruginosus*: individual variation in hunting performance and number of mates. Behaviour 79: 272 –312.

Bednorz J., Kupczyk M., Kuźniak S., Winiecki A. 2000. Ptaki Wielkopolski. Monografia faunistyczna. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.

Buczek T. 2004. *Circus aeruginosus* – błotniak stawowy. W: Gromadzki M. (red.). Ptaki (część I). Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Ministerstwo Środowiska, Warszawa, ss. 226–230.

Buczek T. 2007. Błotniak stawowy *Circus aeruginosus*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red.). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985–2004. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań, ss. 140–141.

Dyrcz A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J. 1991. Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna. Zakład Ekologii Ptaków, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.

Glutz von Blotzheim U. N., Bauer K. M., Bezzel E. 1989. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 4. Falconiformes. AULA–Verlag, Wiesbaden.

Grzybek J., Zagalska–Neubauer M., Wałecki R. 2012. Ptaki Konińskiego Zagłębia Węgla Brunatnego. Ptaki Wielkopolski 1: 25–53.

Jermaczek A., Czwałga T., Jermaczek D., Krzyśków T., Rudawski W., Stańko R. 1995. Ptaki Ziemi Lubuskiej. Monografia faunistyczna. Wyd. Klubu Przyrodników, Świebodzin.

Kuczyński L., Chylarecki P. 2012. Atlas pospolitych ptaków lęgowych Polski. Rozmieszczenie, wybiórczość siedliskowa, trendy. GIOŚ, Warszawa.

Lontkowski J. 2009. W: Chylarecki P., Sikora A., Cenian Z. (red.). 2009. Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik metodyczny dotyczący gatunków chronionych Dyrektywą Ptasią. GIOŚ, Warszawa, ss. 207–215

Pielowski Z. 1991. Liczebność populacji i efekty lęgów ptaków drapieżnych w krajobrazie rolniczym okolic Czempinia (zach. Polska). Acta Ornithol. 26: 107–117.

Pugacewicz E. 2010. Szponiaste *Falconiformes* krajobrazu rolniczo–leśnego południowej części Wysoczyzny Białostockiej. Dubelt 2: 43–63.

Pugacewicz E. 2011. Zmiany w zespołach szponiastych *Falconiformes* na terenach o różnej lesistości w środkowej części równiny Bielskiej w latach 1983–2010. Dubelt: 1–44.

Pugacewicz E. 2012. Półsynantropijne gniazdowanie błotniaka stawowego *Circus aeruginosus* w Hajnówce. Dubelt 4: 117–119.